

ПАДРЫХТОЎКА СТУДЭНТАЎ ДА ФАРМІРАВАНІЯ Ў ДЗЯЦЕЙ ДАШКОЛЬНАГА ЎЗРОСТУ КАШТОЎНАСНАГА СТАЎЛЕННЯ ДА НАЦЫЯНАЛЬнай МОВЫ І КУЛЬТУРЫ

У якасці галоўнай мэты сучаснай культурна-гістарычнай парадыгмы адукацыі выступае фарміраванне грамадзян, творчай асобы, здольнай да культурнага тварэння, развіццё і выхаванне дзіцяці як чалавека культуры. Менавіта чалавек з'яўляецца галоўнай культурнай каштоўнасцю, дзеля якой ажыццяўляецца развіццё грамадства. Зместам адукацыі у сучаснай адукацыйнай парадыгме на ўсіх яе ўзроўнях з'яўляецца культура як спрэсаваны вопыт тысячагоддзяў, што ўключае ў сябе культуру паводзін, зносін, пачуццяў, мыслення і практычнай канструктыўнай дзейнасці.

Спецыфічным і ўніверсальным сродкам аб'ектывацыі зместу як індывідуальнай свядомасці, так і культурнай традыцыі з'яўляецца мова. Мова выступае і як складнік культуры, і як яе прылада. Родная мова валодае асаблівым культуратворчым патэнцыялам, стварае ўмовы для асобнага развіцця, духоўна-маральнага ўдасканалення дзяцей і педагогаў. У гэтым праяўляецца ўнікальнасць мовы як базіснага элемента культуры.

Сучаснае ўсведамленне мэты развіцця маўлення і культуры маўленчых зносін дашкольнікаў не абмяжоўваецца рамкамі развіцця ў дзяцей уменняў практычнага валодання мовай у той або іншай ступені. Навучанне мове ў кантэксце культуры мае на ўвазе і фарміраванне ў дзяцей каштоўнасных адносін да мовы як першаэлемента культуры, што прадугледжвае засваенне дзецьмі культурнай спадчыны роднага і іншых народаў, усведамленне роднай мовы як крыніцы народнай мудрасці, шанавання звычаяў, традыцый і духоўных імненняў народа [3].

Працэс развіцця маўлення і культуры маўленчых зносін уяўляе сабой двухбаковы працэс узаемадзеяння і супрацоўніцтва яго суб'ектаў (педагога і яго выхаванцаў), што служыць падмуркам асобнага развіцця дзяцей. Адсюль становіцца відавочнай неабходнасць падрыхтоўкі будучых педагогаў дашкольнай адукацыі да фарміравання ў дзяцей дашкольнага ўзросту каштоўнаснага стаўлення ды нацыянальнай мовы і культуры.

Агульнапрынятае паняцце «прафесійная гатоўнасць настаўніка» падзяляецца на шэраг складнікаў: сацыяльную, агульнакультурную, філасофска-метадалагічную, псіхалагічную (веданне псіхалогіі і ўменне прымяняць гэтыя веды на практыцы) агульнапедагагічную, прадметна-спецыфічную і метадычную гатоўнасць. Гатоўнасць студэнта (будучага педагога) як прафесійна важная якасць асобы, па сцвярджэнні М. І. Дз'ячэнка і Л. А. Кандыбовіча, «ўключае ў сябе ва ўстойлівым адзінстве наступныя кампаненты; матывацыйны (станоўчае стаўленне да прафесіі, цікавасць да яе і іншыя досыць устойлівыя прафесійныя матывы); арыентацыйны (веды і ўяўленні аб асаблівасцях і ўмовах прафесійнай дзейнасці, яе патрабаванні да асобы); аперацыянальны (валоданне спосабамі і прыёмамі прафесійнай дзейнасці, неабходнымі ведамі, навыкамі, уменнямі, працэсамі аналізу, сінтэзу, параўнання, абагульнення і інш.); валявы (самакантроль, уменне кіраваць дзеяннямі, з якіх складваецца выкананне працоўных абавязкаў); ацэначны (самаацэнка сваёй прафесійнай дзейнасці і адпаведнасці працэсу вырашэння прафесійных задач аптымальным працоўным ўзорам)» [2, 337].

«Гатоўнасць, - пішуць тыя ж аўтары, - можа выступаць і ў выглядзе псіхічнага стану», які яны характарызуюць як «настрой», актуалізацыю і прыстасаванне магчымасцяў асобы для паспяховых дзеянняў, як унутраную настроенасць на пэўныя паводзіны пры выкананні навучальных і працоўных задач, ўстаноўку на актыўныя і мэтазгодныя дзеянні [2, 337-338].

Апошнім часам ўсё часцей выкастоўваецца тэрмін “Прафесійная кампетэнтнасць” – здольнасць да прафесіянальнай дзейнасці “з веданнем справы”. Прафесійная кампетэнтнасць педагога ўключае спецыяльную гатоўнасць, што прадстаўлена кваліфікацыяй і функцыянальнай пісьменнасцю чалавека, асобнай кампетэнтнасцю, сацыяльнай функцыянальнай пісьменнасцю; кваліфікацыю ў дзейнасці, рэфлексіўную надбудову “над дзейнасцю”; арганізацыйна-дзейнасную кампетэнтнасць, здольнасць павышаць эфектыўнасць педагагічнай дзейнасці на аснове вынікаў яе рэфлексіўнага аналізу [1, 221]. Такім чынам, прафесійная кампетэнтнасць – гэта вынік падрыхтоўкі студэнта на аснове кампетэнтнаснага падыходу.

Структура прафесійнай кампетэнтнасці педагога прадстаўлена трыма ўзаемазвязанымі кампанентамі: кагнітыўным, дзейнасным, прафесійна-асобасным. У іх аб’яднаных каштоўнасці зместу, працэсу і выніку педагагічнай дзейнасці.

Кагнітыўны кампанент адлюстроўвае валоданне студэнтам тэатэтычнымі асновамі метадык дашкольнай адукацыі. Дзейнасны кампанент пабудаваны на авалоданні будучым педагагічным работнікам навыкамі прымянення адпаведных ведаў і ўменняў у практычнай дзейнасці. Прафесійна-асобасны кампанент забяспечвае фарміраванне маральна-псіхалагічнай гатоўнасці будучых спецыялістаў да прафесійнай дзейнасці і адлюстроўвае ступень сфарміраванасці каштоўнасных арыентацый студэнта да дадзенага віду дзейнасці.

Выяўленне фактычнай гатоўнасці будучых спецыялістаў дашкольнага профілю да ажыццяўлення дзейнасці па фарміраванню ў дзяцей дашкольнага ўзросту каштоўнасных адносін да нацыянальнай мовы і нацыянальнай культуры ажыццяўлялася на базе факультэта дашкольнай адукацыі БДПУ імя

М. Танка. У эксперыменце прынялі ўдзел 87 студэнтаў чацвёртага курса названага факультэта.

Канстатуючую эксперымент засноўваўся на комплекснай методыцы, якая ахоплівала: анкетаванне студэнтаў; педагагічнае назіранне за вучэбнай дзейнасцю; гутаркі з удзельнікамі педагагічнага працэсу.

Дыягнастычнае даследаванне па вызначэнні ўзроўню гатоўнасці студэнтаў да фарміравання ў дзяцей дашкольнага ўзросту каштоўнасных адносін да нацыянальнай мовы і нацыянальнай культуры праводзілася ў некалькіх накірунках: выяўленне ўзроўню ведаў студэнтамі лінгвакультурзнаўчага матэрыялу: твораў для дзяцей дашкольнага ўзросту (казак, паданняў, легенд, святаў, прыказак і прымавак, а таксама выказванняў аб Беларусі і беларускай мове выбітных дзеячаў культуры); ведаў нацыянальна маркіраваных адзінак беларускай мовы (слоў, якія абазначаюць рэаліі духоўнай і матэрыяльнай культуры беларусаў; устойлівых параўнанняў, фразеалагізмаў, сімвалаў); вызначэнне адносін да працэсу этнакультурнага выхавання дзяцей дашкольнага ўзросту і ўзроўню сфарміраванасці этнакультурных уменняў.

Адказы на пытанні ацэньваліся па чатырохбальнай сістэме адзнак. Балы за адказы на ўсе пытанні сумавалі, і знаходзілася сярэдня арыфметычная ацэнка лінгвакультурнаўчых кампетэнцый студэнта. Падчас гутарак з навучэнцамі кідалася ў вочы недасканаласць валодання студэнтамі беларускай мовай, шырока распаўсюджаная інтэрферэнцыя – змешванне рускага і беларускага маўлення. Гэта, на наш погляд, прадвызначала і наступныя невысокія вынікі канстатуючага даследавання: веды і ўяўленні студэнтаў па названых вышэй накірунках ў 26,4% выпадках можна аднесці да сярэдняга ўзроўню, 17,2% - да нізкага, 56,4% - да вельмі нізкага.

Адной з найбольш дзейнасных дысцыплін, сродкамі якой здзяйсняецца падрыхтоўка студэнтаў факультэта дашкольнай адукацыі да фарміравання ў дзяцей каштоўнаснага стаўлення да нацыянальнай мовы і культуры, з’яўляецца, на наш погляд, курс “Развіццё беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту” – вучэбная дысцыпліна, якая змяшчае сістэматызаваныя навуковыя веды пра развіццё маўлення і беларускамоўных зносін дзяцей дашкольнага ўзросту ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму.

Мэта выкладання і вывучэння названай вучэбнай дысцыпліны — фарміраванне прафесійнай кампетэнтнасці будучага педагога ў галіне методыкі развіцця беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту ў сітуацыі блізкароднаснага білінгвізму; фарміраванне падрыхтаванасці студэнтаў да арганізацыйна-кіраўніцкай, навукова-метадычнай дзейнасці ў галіне маўленчага развіцця дзяцей дашкольнага ўзросту ў сітуацыі блізкароднаснага білінгвізму.

Задачы вывучэння вучэбнай дысцыпліны заключаюцца ў набыцці студэнтамі акадэмічных кампетэнцый, аснову якіх складае здольнасць да самастойнага пошуку вучэбна-інфармацыйных рэсурсаў, авалодванне метадамі набыцця і асэнсавання ведаў: асноўных паняццяў (білінгвальная адукацыя, білінгвальнае навучанне, білінгвальнае выхаванне) і асаблівасцей білінгвальнай дашкольнай адукацыі ў Беларусі; *ролі беларускай мовы як аднаго з фундаментальных і універсальных аспектаў нацыянальнай культуры*; ролі нацыянальнай мовы ў псіхічным развіцці дзіцяці; працэсу беларускамоўнага развіцця дзяцей дашкольнага ўзросту як сродку інкультурацыі; механізмаў авалодання роднай і другой мовамі, асаблівасцей руска-беларускага двухмоўя дашкольнікаў; аб працэсе развіцця маўлення і маўленчых зносін дзяцей ў сітуацыі блізкароднаснага

руска-беларускага білінгвізму; спецыфікі зместу і метадаў дашкольнай дыдактыкі.

Задачы выкладання вучэбнай дысцыпліны складаюцца з фарміравання ў студэнтаў сацыяльна-асобасных і прафесійных кампетэнцый, аснова якіх заключаецца ў ведах і ўжыванні:

- сучасных канцэпцый і тэхналогій навучання другой мове, развіцця беларускага маўлення і навучання нацыянальнай роднай мове дзяцей дашкольнага ўзросту ў сітуацыі блізкароднаснага руска-беларускага білінгвізму;

- дыягностыкі, праектавання і канструявання працэсу развіцця беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту ў сітуацыі блізкароднаснага двухмоўя;

- эфектыўных метадаў і прыёмаў развіцця беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту.

У першых чатырох тэмах курса раскрываюцца тэарэтычныя асновы развіцця беларускага маўлення і навучання беларускай мове рускамоўных дашкольнікаў у сітуацыі блізкароднаснага білінгвізму. Асаблівая ўвага надаецца канцэптуальным асновам беларускамоўнага развіцця рускамоўных дашкольнікаў.

Наступныя тэмы можна разглядаць як тэарэтыка-метадычныя. У кожнай з іх пытанні методыкі развіцця беларускага маўлення і навучання беларускай мове цесна звязаны з данымі аб асаблівасцях развіцця маўлення дзяцей на першай засвоенай мове (рускай), параўнальным матэрыялам па беларускай і рускай лексіцы, граматыцы, фанетыцы. Як раз падчас вывучэння гэтых тэм студэнты вучацца адбіраць мастацкія творы, на аснове якіх адбываецца азнаямленне дзяцей з культурным вопытам народа, галоўнае – самі глыбей знаёмяцца з такімі творамі; падбіраюць прыдатныя

для дзяцей дашкольнага ўзросту выказванні пра Беларусь і беларускую мову. Шмат увагі надаецца азнаямленню будучых выхавальнікаў з нацыянальна маркіраванымі адзінкамі беларускай мовы, асабліва тымі, што сустракаюцца ў названых вышэй творах.

Спецыфічнае месца займае тэма, звязаная з выкарыстаннем народнай педагогікі ў развіцці маўлення дзяцей, азнаямленнем іх з нацыянальнымі традыцыямі і культурай беларускага народа. Тут разглядаецца метадыка азнаямлення дзяцей дашкольнага ўзросту з беларускім фальклорам, народнымі гульнямі, народнай цацкай, прадметамі дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, правядзення беларускіх народных свят. Студэнты ў першую чаргу самі знаёмяцца са звычаямі беларускага народа, вучацца ўжываць да месца ў выхаваўчым працэсе малыя формы фальклору. У ходзе работы студэнты рыхтуюць канспекты заняткаў як непасрэдна па развіцці маўлення, так і па азнаямленні дзяцей з гісторыяй Беларусі, сімваламі Беларусі, яе выбітнымі мясцінамі, народнымі празднікамі, людзьмі, якія проалавілі Беларусь, народнымі рамёствамі і мастацтвам, беларускай народнай творчасцю, распрацоўваюць сцэнарыя свят, літаратурных ранішнікаў. Гэта спрыяе ўзмацненню практыка-арыентаванай накіраванасці прафесійнай падрыхтоўкі спецыялістаў.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Белорусская педагогическая энциклопедия : в 2 т. – Минск, 2015. - Том 2. Н – Я. – 725 с.
2. Дьяченко, М. И. Психология высшей школы / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – М.: Просвещение, 1981.-383 с.

3. Старжинская, Н. С. Сучасныя падыходы да нацыянальна-моўнай адукацыі дзяцей дашкольнага ўзросту / Н. С. Старжинская // Пралеска. – 2016. -- № 10. – С. 3 – 8.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ